

hivatást türodelmetlenség 's harag nélkül illik betöltenünk mint olly embereknek, kik tudják mi után törekesznek 's mit kell tenniök.

Brétillet után, France littéraire, 1833. IV. füz.

VAJDA PÉTER.

N A P O L E O N ' K O R A .

Ki az az ember, ki, hirtelen fölemelkedvén egy század közt melly végződik 's egy más között melly kezdődik, megállítani látszik a' dolgok' egymásutáni folyamatját, elmetszeni a' kötelet melly a' múltat a' jövődöhoz köti; ki tettei' sokaságával kevés időben egész egy századot tölt ki, 's neve' roppantságával ömaga egy egész dynastiát képez; ki hatalmát birodalmak fölé terjeszti, a' szabadság' oltárai' romjain diadalmi oszlopokat rak a' dicsőségnek; 's ki, önmagát végzés' emberének nevezvén, összefoglalja magában az emberi végezet' minden phasisait, sebes és hihetetlen emelkedésével, nagyságának tömérdségével, 's végre bukásával, melly megrázkodtatta, miképen egykor diadalmi, az egész földet? — Ő egyiránt gerjeszt lelkesedést és gyűlölséget; párosít hajthatatlan akaratot a' csábítás' szemfényvesztésivel; kényszerít 's rábeszél, pártol és elnyom; emel és ront. Bátor mint Alexander, Caesarnak birja nagyravágyását, ékesszólását, vitézségét; mint XII. Károly alkot és megdönt királyokat; ujjá születtet egy birodalmat mint nagy-Péter, oldalához II. Friderik' szablyáját, fejére nagy-Károly' koronáját. — Franciaország, martalékul hányva a' fejtelenségnek, újra lehel; az isten' oltára füstölög ismét, erő 's világosság a' törvényekben; 's a' nép, melly zsarnokaiba, kik sorban döntögeték egymást, beléfáradt, urnak hódol ismét; 's az elnyomá a' féketlenséget, de fenyítve a' szabadságot; mentő ma,

holnap a' kény' ura. A' győzelem hasznára fordítá menetelében a' béklyókat, 's a' terhet csak a' meggyőzöttekkel érezteté. — Hatalomból építe magának fejlődmi széket, kardból készíté királyi pálczát; 's bitor lett, hatalmával tett visszaélés által: az elnyomás mindenkor és mindenütt törvénytelen.

Napoleon, a' királyok' ezen hódítójanak császári neve; azon név, melly időszakot kezd, 's mellynek nincs eredete 's vége, csak önmagában. *Nagy-Napoleon* az az individualis név, melly mindennemű nyilvános áldozatokból állt össze; az a' pompás cím, melylyet emlékei' magosából a' hatalom' dagálya látszik a' szerencse' ingatagságának, mint kihívást, oda vetni; az a' csillagzat; melly vakít és kiszárazt; az örvény, melly elnyél; a' gát, melly megakaszt, mint az óriás Adamastor, mondva a' nemzetek' szellemének: „Még állj, 's ne tovább!“ — De e' szellem nem ismer határokat, 's Hercules' oszlopain is által rontott.

Ha a' *Napoleon* név a' hódító' neve, kié vala Franciaország; a' *Bonaparte* név neve a' bajnoknak, ki Franciaországé volt. Midőn a' győzelem' zajgása a' szabadság' hangjaival összevegyült, a' francziák ezt kiálták ünnepeiken: „Ez elseje hőseinknek!“ És utóbb, a' katona-dictator monda a' francziáknak diadalmai közepett: „Tí jó és nagy nép vagytok!“ A' szerepek ki voltanak cserélve: a' nemzet tapsola egy nagy vezér' szolgálatainak; a' császár viszont egy jó *népének*, mellynek minden kútforrásai készen álltanak szavára; egy *nagy népének*, mellynek ő viselé képét Europa' szemében: 's ennek ő több igazzal mondható, mint XIV. Lajos: „A' francia nemzet: én vagyok.“

Bonaparte embere nagy reményeknek, embere nagy emlékezeteknek, emelkedve bár, vagy sülyedve. E' név egy mérhetlen forgását írja le a' homálynak diésőség —, 's a' dicsnek balsors felé. A' poetai nappal nem valamelly csillagzat' álló ragyogásában van, melly tűzzemével vizsgálódik azon mérhetlen tér felett, melylyen uralkodik. Ez az ihlető nappal a' világosság' vá-

ratlan haladásaiban van, melly a' látkört felderíti, vagy messze leáldoztában, hol e' halványodó fény leszáll. Remény és bánat az emberi élet' végének 's az elköltözésnek pontja: 's így a' költészeté is, melly fölleng ragyogló jövő felé, vagy búskomoran föléleszti a' múltnak tűnő nyomait.

Ekkép, tekintvén mind azt, minek neki lenni kelle; és azt, mibe illy nagy szülés a' világnak került; vissza pillantván mindenre, mi ő lett, és lehetett volna: a' képzelet fölemelkedik, elámul, megzavarodik. A' 'sors' embere ő, midőn csillagát követi; 's még inkább, midőn az szemei elől elrejtetik. De azon pillanatban, midőn az újra felragyogtatja koronáit, csalárdul rá nehezkedik a' szerencse' egész súlyával: ilyen Napoleon ki elfeledé a' cors szigetét, 's előre nem sejdíti Elba' szigetét. — Bonaparte még egyszer feltűnik híre' egész rettentőségével; 's Napoleon csak egy pillanatra mutatkozik ismét a' thronuson, azon aranyozott széken, mint maga nevezé, melly már egyszer elsúlyedt alatta. — Végre nem marad fönn egyéb mint Bonaparte 's harmadik szigete, Szent-Ilona. Ez ő még, szenvedései által is nagy; egy kegyetlen és lassu bűnhődés által a' sors' minden boszúkiáratinak eleget téve, de nem azok' igaztalanságának, kik állandó követői szerencsében, hatalmának rabjai, szerencsétlenségében ellenei valának.

Így záródik be ezen historiai időszak, ez a' napoleoni aera, olly kevés évbe öszvetömött események' ezen folyamata, e' nagynemű kor teli tettekkel nem évekkel, melly egy század' végét 's egy másíknak kezdetét csonkítja, 's mellyekből ki látszik végképen válni, de mellyeknek — vizsga szemmel tekintve — következése 's eredete. — Mert a' zabolátlanságnak nem szegi, valóban, nyakát egyéb mint a' kényuraság; 's viszont a' kényuraság szükségképen szabadságra vezet: boldogok azon népek, mellyeknek, hogy azt elnyerjék, nem kelle olly gyászos próbákon átmenniök!

Szabadság, dicsőség! melly édes hangu nevezetek! 's boldogtalan, ki azokat elválasztja. Azt mondogaták többé kevesbbé pompás szavakkal, hogy a' dicsőség helyre hozta az elsőnek veszteségét. — Nem hozza azt helyre semmi. Ha a' hódítók' dicse az elnyomásban van, a' szabadságban van a' nemzeteké. Ütközzék össze a' kettő, az utolsó győzni fog. Napoleon ennek leghathatósb példája.

Vannak idők, midőn valamelly nemzet' tömege gyorsabb mozgással ragadtatik előre. E' gyorsaság neveli erejét; 's hasonlólag a' parittyából hajított kőhöz, ez a' tömeg, mellyet a' forradalmi szellem hánytorgat, mozgat, ha más népekbe ütődik, közli e' nagy testekkel mozgásait, vagy annál erőszakosabban ingerli ellenállásokat. Így hatott Franciaország a' többi Európára, midőn Bonaparte feltűnt. — De ez a' Franciaország egyszersmind az erkölcsi és physicali erő' kettős ösztönének engedett, mellyek egy célra, a' szabadságra, törtek, 's mellyeket elválasztani nem kellett. Bonaparte pedig elválasztá: ez elsőből neki csak a' hév kellett, mint a' másodiknak szükséges éltetője 's a' hódítások' végtelen ösvényére vakon ragadó eszköz. Ezen physicali erő', a' független hatalom' ezen képviselője' nevelésén iparkodott ő; 's elfogyasztván másfelől az erkölcsi erőt, mindent, mi ezen hatalommal öszve nem fér, elmellőzött, u. m. a' philosophiai szellemet, 's a' gondolat' függetlenségét: az emberi méltóság' ezen őreit; 's így minden bitorlat' ellenségit. A' philosophusoknak tulajdonitgatták a' forradalom' minden bűneit; a' philosophia' neve tehát szintolly gyűlöletes lőn, mint a' szabadság' 's az ész' nevei. De hiában mocskoljátok a' neveket; az ész, a' szabadság, a' philosophia menetelőkben magokkal ragadják 's kitisztálják azon előítéleteket, mellyeket a' bitorság' segéde, a' tudatlanság, véghetetlen jótéteiknek ellenszegez.

Tudva van, hogy Napoleon nem szerette Voltairt, kitől, tévedései mellett is, bizonyosan nem tagadhatni meg azon dicsőséget, hogy türelemmel hirdetett,

's szerencsésen harczolt a' fanatizmus ellen. Nem tudom, a' lángész' azon hatalma, melly az emberi szellem' nagy emelcsőjét (vectis) mozgatta, 's melly egy könyvirót fejedelmekhez hasonlóvá tett, nem volt-e terhére annak, kinek hatalma semmi ellensúlyt nem tűrhetett. A' „Journal de l'Empire“ epés irójának, úgy látszik, Fréron' szerepe volt kiosztva, ki még a' játékszínen is meg kívánta gyalázat' bélyegével jelezni az „Écossaise“ dicső költőjét (Voltaire). Fréron legalább megizente ennek a' harczot azon vakmerő bátorsággal, mellyel törpe egy óriás ellen bajt víni száll; mímelője pedig bátorság nélkül zavarta a' nagy irónak hamvait, kinek híre felesleges lőn az új században, mellyet egy elfoglaló hódított meg. De Bonapartnak magának is osztozni kelle Voltairrel ez utolsó dicsőségben: mert neki is fenn volt tartva, hogy magának Geoffroykat találjon.

Természetes, hogy találkoztak irók, kik hizelkedtek hatalmának; nem értem itt azokat, kik az iró' tiszteletes nevét nem is követelik, 's megszokván mulandó adójokkal a' környülménynek hódolni, büntetlenül születhetnek örökké újra, hogy örökké ismeretlenek maradjanak; 's kiknek elég, új alakjok' tiszteletére, ugyan azon versek' nótáját vagy refrainjeit megváltoztatni. Bonaparte egyszer megbukván, nem tapasztalt többé hízelgő hódolatot. — Itt kellett volna a' dolgot kezdeni saját, de leginkább Franciaország' javára.

Napoleon pártfogolta a' művészeteket XIVd. Lajos' példájára. De eme' fejedelem közepszerűen jutalmazá a' nagy lángelméket; a' császár bőkezűen osztá a' kegyelempenzket közepszerű elméknek. Nem is volt, igaz, szerencsés alatta a' tudományok' állapotja. Kedvezve egy részt a' tehetségeknek, elnyomta más részről azon függetlenséget, melly nélkül a' lángelmék örökké közönségesek és egyformák maradnak. Egy bizonyos fokot nekik meghaladni növésőkben nem volt szabad; mint fényezés' fáinak *) a' nyíró ollón át kelle

*) A' francia kertészetben.

esniök. A' könyvek, hasonlók a' pénzhez, az úr' ké-
pére voltak alkotva. A' jutalmazó jelelte ki a' közön-
ségnek az általa választott művészeket, a' helyett, hogy
helyök' kitűzését a' közönségre bizta volna. Így a' meg-
különböztetés és jutalom' szomja állt be a' dicsőség'
szeretete' helyébe.

Ki kedvezések után jár, könnyen megfordul egy
új szellel. Így a' császárság' hizelgői hódoló versei-
ket és beszédeiket általöltözteték később a' restauratio'
részére; és többen nem pirultak gúnyolni a' császár'
balszerencsését, kinek kegyei sinecursághoz szoktatá.
— Nem volt itt egy más időkor' nagy íróinak charactere
látható, kiknek háladatossága olly nemesen kesergett
elesett védjök' boldogtalan ügye felett.

Szerencsétlenségre, Napoleon' hibái nem csak ne-
ki magának lettek gyászosakká! — Az ő képszo-
bra a' *francia nemzet' romjai* közepett hevert.

Az athenei, ki megúnta Aristidest, az *igazságosnak*
neveztetni, nem menthető: az igazság teszi az ember'
boldogságát, kit minden kölcsönös jogaiba ismét beiktat,
ha annak veszteségével is, ki azt gyakorolja.
Előbb únhatni meg a' *nagynak* czímét, mert ezt nem
könnyen szerezhetni más úton, mint azok' veszteségé-
vel, kiket e' czím azon ember alá rendel, ki azt viseli,
és őket összezüzza.

Egyedül balsors szerezhet bocsánatot ezen nagy-
ságnak, melly azokra, kik azt csodálják, olly súlyo-
san nehezkedik. Ha e' nagy ember, állandóan szeren-
csés marad, elfeledtük volna, hogy ugyan azon nemhez
tartozik, melly felett olly magasról uralkodott.

— A' szerencsétlennek visszaköveteljük dicsőségét
's balsorsát: ez megengédi hasonlóinak, hogy az első-
ben kevéldjenek.

Ezen meglepő ellentételek, a' sorsnak ezen kifeje-
lése teszi Bonaparte' személyét olly előkelőleg költői-
vé: éltenek eleje, közepe 's vége, e' nagynemű alaknak
lehető legkülönbözőbb egységét képezik. Hasonló Ae-
schylus' Prometheusához, egy szikla felett bűnhődik vak-

merőségeért, a' miért az egek' fényét elablá; hasonló Homer' Achilleusához, még távollevén is, betölti Európát, csak azon különbséggel, hogy nem vala többé újra fel-tünendő. Önmaga nagy látványa előbb a' világnak, végre annak szemlélőjévé lön: — mióta nyugszik, a' világ, mellynek gátlá menetelét, lépést tett a' szabad-ság felé.

Fejtse már meg valaki, miképen a' *föltétetlen* füg-getlenség' s a' népfelség' tulságos pártolói is szün nél-kül azon ember' nevére hivatkoznak, kinek egyéb föl-tétetlen függetlenség, a' magáénál, nem kellett! — Nem vette-e a' republicai hydra' ezer fejét? Árnyéká-nak magának nem kell-e a' fejetlenséget kétségbe ej-teni? 'S a' nép, melly visszaemlékezik, a' hála' érzelmeit őrzi keblében, a' miért őt a' republicától megmentette. E' népnek ez érzése tiszteletet érdemel: ez vigasztalja e' nagy árnyékot, ki olly sok időre elvált képszobrától, mellyet alacsonan meggyalázott az ellen-ség, meg némelly még alacsonyabb franczia is! e' nép sínli győzödelmei' napjait, mellyeket olly drágán vásárla meg: — nem maradt belőlök semmi! — kárhoztatja 1815nek szégyenét, árulását; 's kiált: Egy Bonapartét a' botránkozató 1815nek helyre hozására! — De olly vakmerő játékos, mint Napoleon, hason könnyüséggel nyer és veszti birodalmakat; fejdelemnek pedig szintűgy nincs joga a' nemzet' sorsával életre 's halálra játszani: mint házatyának nincs, övéi' jövendőjét könnyel-műen kockáztatni. — 'S aztán, teremtsétek vissza ha lehet, ugyan azon kort, 's azon környülményeket, és embereket; mert mindent tökéletesen vissza kell állítani, hogy a' játék újra játszathassék, mint állt vala; így a' sakkon is vissza kell tenni minden követ régi he-lyére, hogy a' húzást újra meg lehessen tenni. De végre is, álljon ez mind, egy Bonaparte nem áll új-ra elő. — Egy és egyetlen e' könyv, eredeti, elő-kép és utánzó —, folytatás, vagy második kötet nél-kül, örökre.

Azon külön kormányformák, mellyeken a' világ keresztül ment, mai nap mindnyájan egymás' módosítására irányzanak. A' hódoltatók' phasisa betölt, a' hódítások' mezeje már csak a' polgárisodásnak áll nyitva. A' világ látott keresztháborúkat a' vallásért, látott a' szabadságért: — lelkismeretes hit, valójában, a' kard' szónoklata mellett! rendes szabadság, puskatőrök' urodalma alatt! -- A' vakbuzgóság, bármelly köntösben, gyűlöletes. Az ész, a' szükség, a' meggyőződés: ím a' valódi propaganda! Sem vallásnak sem szabadságnak nem kell többé fegyveres kézzel predikáltatni.

Napoleon, azon felül, bármelly nagy volt is, episod' embere volt, 's egy erőszakos transitióé. Napoleon, egy szóval, nem vétethetik eszköznek. — Anachronismusa a' világosság' századának! —

Jól értette azt ez a' császári ifju, ki elenyészett, ismeretlen fia egy olly dicső atyának! Lassu nyavalya emészté el. — De semminek vétetnek-e a' fonnyasztó okok, mellyeket nem gyógyíthat orvos; az az erkölcsi méreg, mellynek ellenmérge nincs; ez a' láng, táplálék nélkül; ezen elviselhetetlen terhe egy névnek, melly egy egész életre olly nagy súlylyal rá nehezkeedik? — Midőn olly dolgon csüggünk, melly nem lehet többé; de egyéb sem tudunk lenni semmi: mit tegyünk ezentúl a' világon? A' vihar zajogva megtörik a' sziklán, mellybe ütődik; az utolsó hullám elenyészik, lassudad panaszzsal.

Lamarque Nestor után. France littéraire 1833. VII.

TASNER ANTAL,

m. t. társasági l. tag.

SZELLEMI MOZGÁS ANGLIÁBAN 'S ANNAK HALADÁSA, TEKINTETTEL MÁS EUROPAINEMZETEKRE.

Békétlen időkben, midőn a' nemzetek átalakulnak, a' régi kormányok összeomlanak, újak emelked-